

MAX EMIL FRIEDRICH von Stephanitz

Dresden, Altmarkt rond 1900. Zo zag de binnenstad eruit toen Max von Stephanitz er opgroeide.

In de rubriek Meesterwerk stellen we hondenrassen voor die zonder die ene fokker niet zouden bestaan. Dit keer een adellijke Duitse cavalerie officier, die de basis legt voor de raszuivere Duitse Herdershond...

GEBRUIKSWAARDE

Om meteen maar een misverstand uit de weg te ruimen: Max von Stephanitz is niet de maker, de schepper, van de Duitse Herdershond. Hij is wel de man die uit de talrijke beschikbare herdershonden één hond kiest en met die hond de basis legt voor de huidige Duitse Herdershond.

In het laat negentiende eeuwse Duitsland – dat dan nog niet bestaat in de huidige vorm – zijn op het platteland verschillende typen herdershonden te vinden. In eerste instantie is hun taak het beschermen van de kudde – veelal schapen – tegen veedieven en roofdieren. In de literatuur wordt dit type ‘Schafrüde’ genoemd. Als de oorlo-

gen in de zeventiende eeuw zijn afgelopen en er min of meer rust in de maatschappij komt, verandert de taak van deze herdershonden. Grote weidegebieden worden in cultuur gebracht en roofdieren, zoals de wolf, de beer en de lynx, worden zo’n beetje uitgeroeid. Omdat de landbouwpercelen niet zijn omheind, moet de ‘Schafrüde’

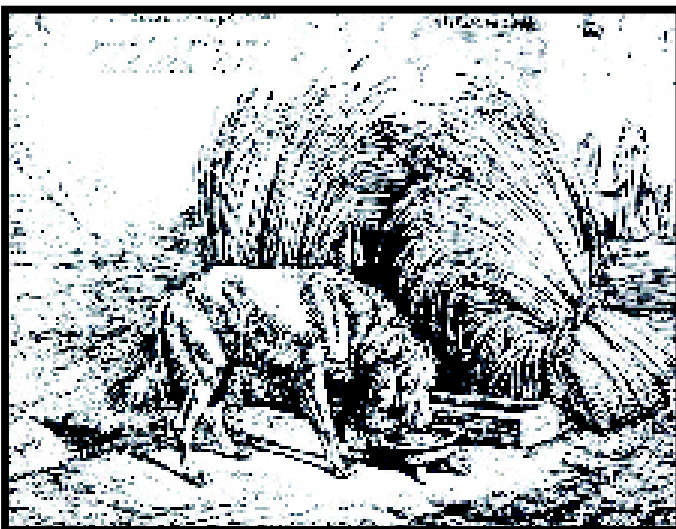
of 'Hirtenhund' er nu voor zorgen dat de kudden niet op andermans gronden terechtkomen. Zij vormen een soort wandelende afscheiding. Ook begeleiden de herdershonden de kudden van hun slaapplaatsen naar de gebieden waar mag worden gegraasd en vice versa. Fokken op uiterlijk doet men (nog) niet; alleen gebruikswaarde telt. En dan moeten we denken aan uithoudingsvermogen, bestand tegen alle weersomstandigheden en, zoals men dat in Duitsland noemt, 'Dressurfähigkeit'. Herdershonden die werken zonder te blaffen hebben de voorkeur, omdat keffers de schapen kunnen laten schrikken en schapen die schrikken raken in paniek. In diverse landstreken – Holstein, Braunschweig, Thüringen, Sachsen, Württemberg – ontstaan verschillende 'soorten' herdershonden: met rechtopstaande of hangende oren, lange of korte vachten, wolfsgrauw of bruin/geel, met krulstaarten of hangende staarten en met zware of lichte botten. Allemaal herdershonden in Duitsland, maar nog lang geen Duitse Herdershonden. Regelmatig wordt in de literatuur gesproken over *Zottharige Schäfer-*

hunde – letterlijk vertaald herdershonden met een verwarde, piekerige vacht. Deze vachten worden door de herders in de zomer geschoren. Langzamerhand verdwijnen deze vachten en aan het einde van de negentiende eeuw komen ze alleen nog in Zuid-Duitsland en in Braunschweig voor.

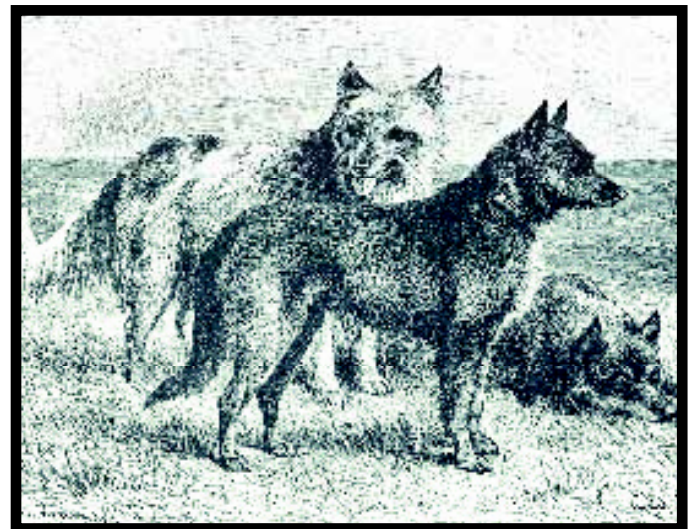
MILITAIRE CARRIÈRE

Duitsland zoals wij het nu kennen bestaat nog niet in het jaar waarin Max von Stephanitz wordt geboren (1864). Vòòr 1871 bestaan er losse verbintenissen tussen afzonderlijke Duitse staten, zoals bijvoorbeeld Pruisen en Beieren. Men spreekt dezelfde taal, heeft een gemeenschappelijk verleden, maar de staten zijn in feite onafhankelijk. In 1871 sluiten de staten in Zuid-Duitsland zich aan bij de in 1867 gevormde Noord-Duitse Bond, die wordt gedomineerd door Pruisen. Samen vormen ze het Duitse Rijk, dat geregeerd gaat worden door keizer Wilhelm I von Hohenzollern, die dan al koning van Pruisen is. Als Max von Stephanitz in Dresden wordt geboren, maakt de stad deel uit van het koninkrijk Saksen, maar

als Saksen, tot dan onderdeel van de Noord-Duitse Bond, in 1871 toetreedt tot het Duitse Rijk, behoort ook Max' geboortegrond tot het nieuwe keizerrijk. Het is in adellijke families zeer gebruikelijk dat de zonen een militaire carrière volgen. Zo ook Max von Stephanitz, die op 30 december 1864 wordt geboren als zoon van Friedrich Wilhelm von Stephanitz en diens tweede vrouw Maria Münch (of Mänch). Max' vader wordt omschreven als 'wohlhabend' en 'Privatier' – welgesteld en rentenier. Over het gezin waarin hij wordt geboren is weinig bekend; wel weten we dat de jonge Max naar het 'Vitzthumsche Gymnasium' in Dresden gaat, waar hij de Franse taal voortreffelijk leert spreken. Zelf wil hij graag de 'Landwirtschaft' in, maar zijn moeder heeft voor hem een officierscarrière in gedachten. De militaire dienst brengt Max naar de 'Veterinärschule' van de universiteit in Berlijn, waar hij veel waardevolle kennis opdoet over biologie, anatomie en bewegingswetenschappen. Allemaal zaken die hem later – als fokker en keurmeester – van

Schäferhund. Een tekening uit 'Blätter Thierstudien' van J.A. Klein uit Nürnberg, 1817. (Germanisches Museum Nürnberg.)

'Zottiger' (langharige), ruwharige en kortharige herdershonden. Getekend door Ludwig Beckman, 1895.

pas zullen komen. In 1898 wordt hij bevorderd tot 'Rittmeister' - een rang voor officieren in de cavalerie, die tot 1945 bestaat.

Kort daarna moet hij afscheid van zijn functie nemen *da er eine Dame von der Bühne geheiratet hatte*, wat dat ook mag betekenen. Ik begrijp hieruit dat hij niet vrijwillig ontslag neemt uit het leger, maar vanwege een huwelijk beneden zijn stand gedwongen wordt ontslag te nemen. Daarna is hij Rittmeister a.D. - *ausser Dienst*.

STREBEL EN BECKMANN

Al in 1863 - een jaar voor de geboorte van Von Stephanitz - vindt in Duitsland de eerste rashondententoonstelling plaats in Hamburg, in de St. Pauli-Turnhalle; er zijn 453 honden ingeschreven. De Duitse auteurs-kynologen Richard Strebel en Ludwig Beckmann, die hun geschiedenis en beschrijvingen van de (herders) honden aan het einde van de negentiende en in het prille begin van de twintigste eeuw publiceren, hebben zo hun voorkeuren. Strebel geeft de voorkeur aan de herdershonden uit Braunschweig en Holstein; hij heeft - analoog aan de Schotse Herdershond - een soort 'luke herdershond' en een 'werkende herdershond' voor ogen. Ludwig Beckmann daarentegen is van mening dat het onmogelijk is om uit al die verschillende typen herdershonden één ras te fokken; het moeten, volgens hem, ten minste drie verschillende rassen worden. Naar zal blijken krijgt hij ongelijk. Al in 1890 schrijven onder anderen Beckmann en de bekende Schnauzer en Newfoundlanderfokker Max Hartenstein een eerste, vrij uitvoerige rasstandaard, waarin onder andere al een staand oor en een hangende staart worden vereist.

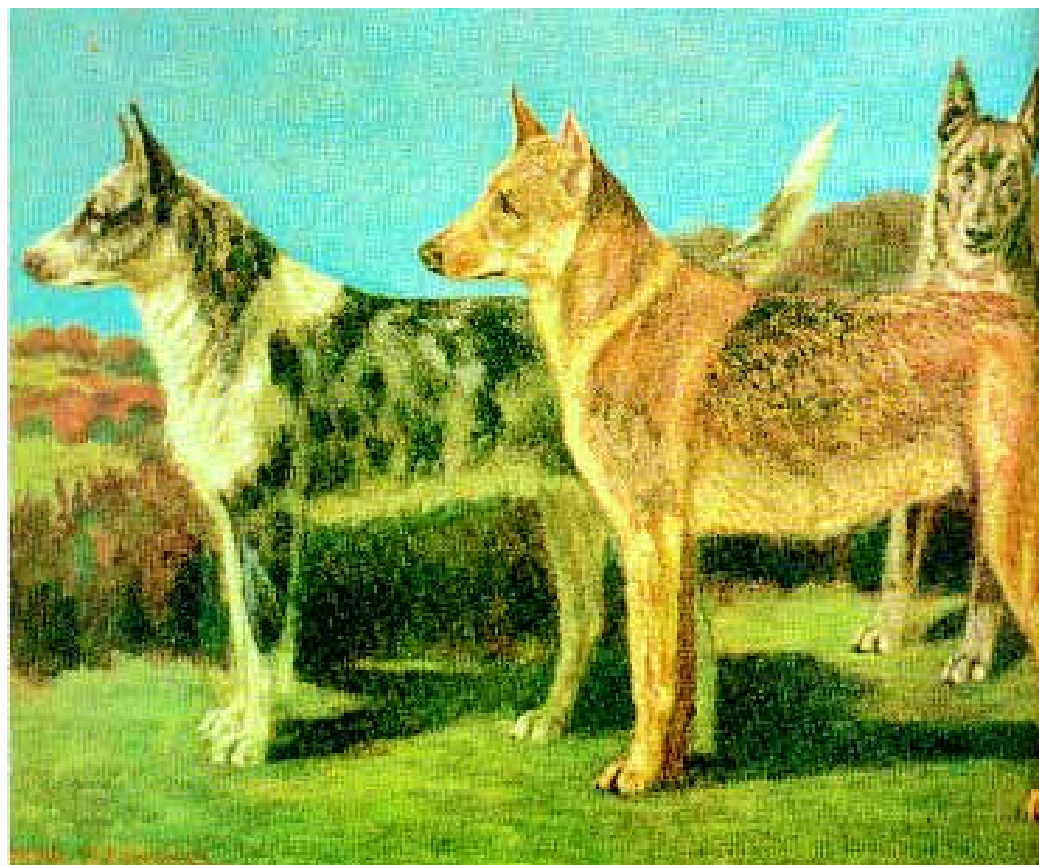
Ten aanzien van de kleur noemt deze oude standaard: *schwarz, eisengrau, aschgrau, rotgelb, entweder einfarbig oder mit regelmässigen gelben oder weiss-grauen Abzeichen an der Schnauze, den Augen und den Pfoten*. Verder is wit toegestaan en zo ook wit met grote, donkere aftekeningen, donker gestroomd, met of zonder gele aftekeningen. Een stompe snuit wordt als grote fout aangerekend.

Hoe Max von Stephanitz met herdershonden in aanraking komt, weten we uit het verhaal van zijn dochter Herta. Haar vader dient als adjudant in het Kürassier-Regiment Graf Gessler, een cavalerie eenheid van het Pruisische leger, die aan de Rijn is gelegerd. Tijdens een manoeuvre in heuvelachtig gebied, met zicht op de 'Rheinebene', verveelt haar vader zich grondig. Vanaf een

heuvel heeft hij uitzicht op een herder met zijn schapen én een hond. Hij kijkt lang en intens hoe de hond de schapen hoedt, terwijl de herder een dutje doet, en is er zo van onder de indruk dat hij ter plekke besluit ook zo'n herdershond aan te schaffen. Op dat moment heeft hij al in zijn hoofd hoe zijn ideale herdershond eruit moet zien en wat hij moet kunnen: álle werk bij de kudde.

STEHORIGE SCHÄFERHUNDE

In 1882 zijn er twee herdershonden ingeschreven op de tentoonstelling in Hannover - 'Kirass' en Greif'. Laatstgenoemde is volledig wit en dit schijnt de eerste vermelding te zijn van een witte herdershond. In 1885, in Neubrandenburg, komen er ongeveer tien. Ook 'Greif' is weer van de partij, maar

De Duitse auteur-kynoloog Richard Strebel tekent in 1905 stokharige herdershonden (detail).

nu is hij *weiss und gelb*. In die jaren zijn herdershonden bijna altijd in het bezit van (schaap)herders en die zijn niet of weinig geïnteresseerd in raszuiver fokken.

De kynologische vereniging *Phylax*, opgericht in 1891 door onder anderen Graf C. Hahn, behartigt de belangen van herdershonden, voornamelijk in Noord en Midden Duitsland. Deze vereniging is geen lang leven beschoren; door onenigheid onder de leden gaat de club in 1894 ter ziele. Voor sommige leden is de herdershond alleen en uitsluitend een werkhond; anderen willen er ook een hond voor de tentoonstelling van maken – een zogeheten 'luxehond'. In hetzelfde jaar verschijnen er op de tentoonstelling in Dortmund vier 'stehorige Schäferhunde' en bij een werkproef in Berlijn, in hetzelfde jaar, zijn er 22 – ook allemaal met staande oren – te zien.

In 1897 koopt von Stephanitz een teef: *Freya von Grafrath*. Wellicht dat ze op het moment van aanschaf anders heet; pas later wordt ze in het stamboek opgenomen. Haar afstamming is onbekend.

IDEAALBEELD

Bij het begin van zijn nieuwe bestaan koopt Von Stephanitz de

een voorbeeld hoe de fokkerij van werkhonden zou moeten zijn. Zijn eerste fokpogingen leiden echter nog niet tot een resultaat waarover hij tevreden is.

In 1899 bezoekt Von Stephanitz, samen met zijn vriend Arthur Meyer, de hondententoonstelling in Frankfurt, met als doel de keuring van de herdershonden te volgen.

Als hij een reu in de ring ziet die helemaal beantwoordt aan zijn ideaalbeeld, aarzelt hij niet en koopt de hond, wiens naam *Hektor Linksrhein* is. Hij is geboren op 1 januari 1895, stamt af van honden uit Thüringen en Frankfurt en is gefokt door Z. Sparwasser uit Frankfurt.

Von Stephanitz betaalt voor hem 200 Duitse Mark plus nog 22 Mark als onkostenvergoeding. Bijzonder is dat Hektor al diverse keren daarvoor is gekocht en verkocht, onder andere door de kennel 'Von der Krone'.

Zoals gebruikelijk in die tijd, verandert de hond niet alleen van eigenaar, maar ook van naam: Von Stephanitz noemt hem *Horand von Grafrath*. Deze gebeurtenis is cruciaal voor de geschiedenis van de hedendaagse Duitse Herdershond, want Horand zal de stamvader van de huidige Duitse Herdershonden worden. We weten hoe hij eruit ziet.

Horand is stamvader van de **Duitse Herders**

'Jahrholzwieshof' bij Grafrath in Oberbayern. Ver weg van zijn geboortegrond, maar blijkbaar met genoeg financiën om zich vanaf die periode helemaal toe te leggen op zijn familie, zijn landgoed en de kynologie. Engeland is voor hem

Er bestaan niet alleen foto's van hem, maar er is ook een beschrijving: 60-61 cm hoog, sterke botten, een goed hoofd en een goed gevormd lichaam. Hij is, aldus Hans Räber in zijn *Enzyklopädie der Rassenhunde*, een onverbetterlijke

Gebrauchstüchtigkeit ist das einzige Kriterium für Schönheit.
Rittmeister Max von Stephanitz

Rittmeister Max von Stephanitz (1864-1936), de grondlegger van de Duitse Herdershond. Hier is hij afgebeeld met Horand von Grafrath.

vechtersbaas, die Von Stephanitz nogal wat kopzorgen geeft. In 1900 start Von Stephanitz met een fokkerijregister, speciaal voor Duitse Herdershonden. Een centraal stamboek bestaat dan nog niet; de bestaande rasverenigingen beheren eigen stamboeken.

Horand wordt als eerste ingeschreven in het fokkerijregister, het *Schäferhunde Zuchtbuch (SZ)*. Achter zijn naam komt zijn nummer te staan: 1. Horands ouders zijn *Kastor (Pollux x Schäfermädchen von Hanau)* en *Lene Sparwasser (Greif von Sparwasser x Lotte Sparwasser)*; die worden later ingeschreven in het SZ, onder de nummers 153 en 156.

AUTORITEIT

Kort na Horands aankoop richten op 22 april 1899 Von Stephanitz en Meyer de *Verein für Deutsche*

Rittmeister Max von Stephanitz, gewend aan het geven en opvolgen van bevelen.

Schäferhunde (SV) op, waarbij Von Stephanitz tot voorzitter wordt gekozen. Beide heren stellen ook raspunten op, die op een algemene ledenvergadering worden aangenomen. In eerste instantie deelt Von Stephanitz de vachten in drie soorten in: ruwhaar, gladhaar en langhaar. In het oprichtingsbestuur van de rasvereniging zitten, behalve Von Stephanitz, drie schaapherders, twee fabriekseigenaren, een architect, een burgemeester, een café eigenaar en een beambte. In 1902 is Von Stephanitz één van de grondleggers van de *Verein zu Förderung der Zucht und Verwendung von Polizeihunden* (PHV). Als vurig voorstander van een werkende Duitse Herdershond, heeft ook deze

tak van de kynologie zijn interesse. Dankzij Von Stephanitz' propaganda, maar zeker ook door zijn standaardwerk *Der deutsche Schäferhund in Wort und Bild*, dat tot de klassieke literatuur in de kynologie wordt gerekend, wordt de Duitse Herdershond één van de populairste, zo niet hét populairste, hondenras ter wereld. Von Stephanitz heeft de tijdgeest mee: in het Duitse keizerrijk staan adel en een militaire rang automatisch voor autoriteit en de ritmeester vormt daarop geen uitzondering. De reu van de voorzitter – niets nieuws onder de zon – wordt voor die tijd intensief gebruikt: 53 nesten bij 35 verschillende teven met 149 geregistreerde nakomelingen. Net als bij elk ras in opbouw, passen Von Stephanitz en

de zijnen in het begin inteelt en straffe lijnteelt toe; daarmee wordt in korte tijd een gelijkvormig type vastgelegd.

De bekendste zoon van Horand is *Hektor von Schwaben* (1898); zijn moeder, *Mores von Plieningen*, zou een wolf als grootouder hebben. Von Stephanitz zal dat later ontkennen. Volgens Ruud Haak in zijn boek *Duitse Herders en hun verzorging*, mag Mores worden gezien als een stammoeder van de Duitse Herders; anderen noemen *Mari von Grafrath*. Ook Horands kleinzoon *Beowulf* (1899) drukt een stempel op de fokkerij.

KAZERNETOON

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) is, zoals voor zovele rassen, rampzalig voor de fokkerij van de Duitse Herdershond. Diverse bronnen geven aan dat er in die oorlog 30.000 Duitse Herdershonden zijn ingezet aan het front, onder andere als berichtenhond en waakhond. Na de oorlog ontstaat een grote vraag en de fokkerij wordt 'big business'. Om een totaal verval van het ras voor te zijn, gaat de SV aankeuringen instellen. Er worden strenge reglementen opgesteld aan de hand waarvan de hond moet worden beoordeeld. Nakomelingen van honden die de testen niet doorstaan, krijgen geen stamboom meer. Een rigoureuze maatregel, maar wel een die zichtbare vruchten afwerpt. Al in 1920 spreekt de Zwitser Otto Rahm (kennel 'Wohlen') van een *Schäferhundepidemie* en waarschuwt hij voor *ein überwinkelter Hinterhand* – een overhoekte achterhand. Ook keurmeesters maken zich in het eerste kwart van de twintigste eeuw zorgen om de kwaliteit van de Duitse Herdershond. Vóór de Eerste Wereldoorlog

zijn de betrekkingen tussen de Duitse en de Zwitserse rasverenigingen hartelijk, maar na de oorlog verwatert de vriendschap en is er kritiek vanuit Zwitserland te horen. De Zwitsers zijn niet gediend van, zoals ze dat zelf aangeven, de *Kasernenton des Rittmeisters*. Het stoort hen dat Von Stephanitz eist dat Zwitserse leden van de Duitse rasvereniging hun lidmaatschap in valuta van voor de oorlog moeten betalen. Het verschil tussen de 50 Mark voor Duitse leden en 520 (!) voor Zwitserse schiet hen in het verkeerde keelgat. Von Stephanitz leidt 'zijn' rasvereniging op autoritaire wijze, gewend als hij is aan het geven en opvolgen van bevelen. Zo bepaalt hij dat Duitse Herdershonden uit Zwitserland pas ten toon kunnen worden gesteld nadat ze zijn ingeschreven in het Duitse stamboek. Politiek gaat een rol spelen in de eisen van Von Stephanitz. Echter, de Amerikanen kunnen er ook wat van; na de Eerste Wereldoorlog strepen zij het voorvoegsel Duitse (German) door,

'Horand von Grafrath', voorheen 'Hektor Linksrhein'. Deze reu wordt gezien als de stamvader van de huidige Duitse Herdershond. Von Stephanitz betaalt voor hem 200 Mark.

terwijl de Fransen de naam *Chien berger d'Alsace* introduceren. De Engelse vertalen dat meteen: *Alsatian*. Vandaag de dag hanteert The Kennel Club in Engeland nog: *German Shepherd Dog (Alsatian)*.

ZELFBENOEMD KEURMEESTER

Behalve fokker is Von Stephanitz ook keurmeester en auteur. Een benoeming tot keurmeester komt er niet aan te pas; Von Stephanitz benoemt gewoon zichzelf. In 1925 keurt hij op de kampioenschaps-tentoonstelling – hij is dan nog steeds voorzitter van de rasvereniging – en wijst *Klodo vom Boxberg* (1921) aan als beste hond. Ooggetuigen spreken van 'een ondraaglijke stemming' en als Von Stephanitz, met veel drama, deze hond naar de eerste plaats verwijst, is voor de kenners duidelijk dat met de keuze van deze hond een nieuw tijdperk in de fokkerij is aangebroken. Dit vooral, omdat Klodo op heel veel punten van zijn voorgangers verschilt en omdat hij zijn type doorgeeft. Deze Sieger tentoonstelling markeert de grenslijn tussen de 'oude en de 'nieuwe' Duitse Herdershond. Een hoogtepunt in Von Stephanitz' leven zal ongetwijfeld zijn keuring

'Klodo vom Boxberg' (1921), de reu die wordt gezien als het begin van het nieuwe type Duitse Herdershond.

Na zijn dood wordt von Stephanitz bijgezet in het familiegraf op het Trinitatis kerkhof in Dresden. Een aparte plaquette op het graf eert Von Stephanitz voor zijn verdiensten voor de Duitse Herdershond.

in Amerika zijn, op de 'Morris and Essex Kennel Club Show', in 1930. De show vindt plaats op het landgoed van Mrs Geraldine Rockefeller Dodge in New Jersey. Zij is ook degene die Von Stephanitz heeft uitgenodigd. Er zijn zoveel inschrijvingen dat de ene dag de reuen en de andere dag de teven worden gekeurd. Bijzonder voor de exposanten is dat Von Stephanitz van elke hond een keurverslag schrijft, ondanks het hoge aantal inschrijvingen. Zijn beroemdste boek is al genoemd: *Der deutsche Schäferhund in Wort und Bild*. De eerste uitgave – in 1901 – is nog een klein boekje, dat hij bij de 8ste druk (in 1932) uitbouwt tot een standaardwerk met honderden afbeeldingen. Het is nu – vrij van auteursrechten – ook

online te lezen: <http://archive.org/details/derdeutschesc00step>
Hoofdstukken uit dit boek worden als 'Sonderdruck' apart uitgegeven, zoals bij voorbeeld *Die Erziehung und Ausbildung des Hundes*. Als een gebaar van erkentelijkheid voor zijn werk stelt de rasvereniging in 1905 de *Von Stephanitz-Zuchtpreis* in.

HERTA VON STEPHANITZ

Hoewel er dus nauwelijks iets bekend is van von Stephanitz' privéleven, weten we wel dat hij een zoon, Otto, en een dochter, Herta, heeft. Zij treedt in die zin in haar vaders voetsporen dat ze ook een boek over de Duitse Herdershond schrijft. In een interview dat de Amerikaanse auteur Winnifred Gibson Strickland met Herta heeft, vertelt zij waarom haar vader zich

in 1935 terugtrekt uit de rasvereniging. Von Stephanitz heeft altijd gehamerd op het feit dat de Duitse Herdershond een gebruikshond is en moet blijven. De rasvereniging krijgt in die jaren echter steeds meer leden die én tot de Nazi partij horen én het accent willen leggen op schoonheid. Von Stephanitz wordt zelfs door hen bedreigd en na 36 jaar houdt hij het voor gezien. En ja, de Duitse Herdershond wordt in het Derde Rijk een nationaal symbool, een voorbeeld voor typisch Duitse deugden, zoals moed en trouw.

Max von Stephanitz overlijdt op 22 april 1936, op de dag af 37 jaar na de oprichting van de *Schäferhund Verein*. Hij is dan 71 jaar en enkele dagen daarvoor is ook zijn laatste lievelingshond – Egga – overleden. ■